

15. જય: પરાજયો વા

યુદ્ધનું પરિણામ સદૈવ અત્યંત ભયંકર હોય છે. છતાંય મનુષ્ય સતત યુદ્ધ કરતો જ રહે છે. આધુનિક યુગમાં વિવિધ પ્રકારનાં રાસાયણિક અસ્ત્ર-શસ્ત્રોને લીધે યુદ્ધો ખૂબ જ અનિષ્ટકારક બન્યાં છે, તેનું વર્ણન આ પાઠનો વિષય છે.

પ્રાચીન સમયમાં યુદ્ધો થતાં હતાં અને તેમાં મોટો નરસંહાર પણ થતો હતો. તેને લીધે અનેક સ્ત્રીઓ અને બાળકો નિરાધાર બનતાં હતાં. પરંતુ પૃથ્વી, જળ, વાયુ, આકાશ વગેરે જેવાં કુદરતી તત્ત્વોને કોઈ હાનિ થતી ન હતી. તેઓ જેમનાં તેમ જ શુદ્ધ રહેતાં હતાં. આધુનિક યુગમાં રાસાયણિક શસ્ત્રોના વધારે પડતા ઉપયોગથી આ કુદરતી તત્ત્વો પ્રદૂષિત બન્યાં છે. દૂષિત જળ અને વાયુને કારણે અનેક લોકો અસાધ્ય રોગનો ભોગ બને છે અને સક્રિય રીતે યુદ્ધમાં જોડાયા ન હોય તો પણ મરણને શરણ થાય છે. એટલું જ નહિ ભાવીની અનેક પેઢીઓ સુધી આવાં દુષ્પરિણામો માનવજાતે ભોગવવાનો વારો આવે છે.

આવાં દુષ્પરિણામો આપનારા યુદ્ધમાં વિજય ગમે તે પક્ષનો થાય, પણ તે જયને જય કહેવાય કે પરાજય એવો પ્રશ્ન થાય છે. મહાભારતકાલીન યુદ્ધ અને આધુનિક યુદ્ધનાં પરિણામોમાં રહેલા તફાવતને સ્વર્ગમાં રહેતો અર્જુન પૃથ્વી ઉપર આવીને પ્રત્યક્ષ નિહાળે છે. સ્વર્ગીય પાત્રને પૃથ્વી ઉપર ઊતરી આવેલો કલ્પીને પ્રવર્તમાન સમયમાં ચાલતાં યુદ્ધનાં દુષ્પરિણામો તરફ ધ્યાન આકર્ષિત કરવામાં આવ્યું છે. યુદ્ધના પરિણામે નિર્દોષ પ્રાણીઓને ભોગવવાં પડતાં દુઃખોનો ખ્યાલ મેળવીને યુદ્ધથી દૂર રહેવાની ભાવના કેળવાય, તે હેતુથી આ પાઠનું કથાવસ્તુ વિચારવામાં આવ્યું છે.

एकदा स्वर्गस्थितः अर्जुनः पृथिवीं द्रष्टुकामः भूलोकमागच्छत्। प्राप्तभूलोकः सः महान्तं जयघोषं श्रुतवान्। सः जयघोषकारकं जनसमूहस्य समीपं गच्छति। सद्यः विरमिते विश्वयुद्धे लब्धविजयाः जनाः विजयोत्सवम् अनुभावयन्तः आसन्। तान् दृष्ट्वा अर्जुनोऽपि पुरातनं महाभारतविजयं तदानीन्तनान् प्राप्तविजयान् जनान् च स्मरति। एतम् अपरिचितपूर्वं समुपस्थितम् अर्जुनं ते जनाः स्वकीये विजयोत्सवे योजितवन्तः। अर्जुनोऽपि जातहर्षः तैः सह संलग्नोऽभवत्।

कञ्चित्कालानन्तरं सः तृषामनुभूतवान्। अभ्यागतेन तेन अश्व एको याचितः। याचिताश्वोऽसौ अश्वमारुह्य जलं पातुं नगराद्बहिः स्थितमेकं परिचितपूर्वं सरोवरं गतवान्। तत्र यदा सः जलपानाय उद्यतो भवति, तदा कस्यचित् पुरुषस्य ध्वनिं श्रुतवान् - “महाशय, सगरम् इदं जलम्। अधुना अपेयमस्ति।” अर्जुनः साश्चर्यः तमदृष्टपूर्वं पुरुषं पृच्छति, “कथमिदं सगरं जलम्। प्रकृतिनिर्मिताः सरोवराः तु सर्वदैव पेयजलाः एव भवन्तीति।”

स्वरेण युवकः कायेन वृद्धः इव कश्चित् भग्नदन्तः धवलकेशः सदण्डः एकः जनः अर्जुनस्य समीपमागतवान्। अदृष्टपूर्वं तादृશं जनं દૃષ્ટ્વા અર્જુનઃ આશ્ચર્યચકિતઃ સજ્જાતઃ। મહાભારતકાલિકાન્ સ્થૂલકાયાન્ બલિષ્ઠાન્ જનાન્ સ્મરન્ સ કષ્ટમપિ અનુભૂતવાન્। અસ્ય એતાદૃશીં સ્થિતિં દૃષ્ટ્વા અર્જુનઃ સાશ્ચર્યં પૃષ્ટવાન્ - “કો ભવાન્ ? કસ્માત્ તવ ર્દૃશી અવસ્થા જાતા।”

સઃ પ્રત્યવદત્ - “અહમ્ અસ્ય દેશસ્ય એકઃ સૈનિકઃ। વિગતેષુ કતિપયેષુ માસેષુ બહૂનાં દેશાનાં પરસ્પરં યુદ્ધમ્ અભવત્। તત્ર વિવિધાનિ શસ્ત્રાણિ પ્રયુક્તાનિ। તસ્માત્ કારણાત્ જલં સ્થલં વાયુઃ પ્રાણિનઃ ઇત્યેવં બહુવિધં જગત્ વિવિધરૂપેણ પ્રભાવિતમસ્તિ। કિં તે કથયામિ, શસ્ત્રાસ્ત્રનિર્ગતૈઃ પ્રદૂષિતૈઃ સર્વં વસ્તુજાતં પ્રદૂષિતં વિષમયં ચ સજ્જાતમ્। અસ્ય સરોવરસ્ય જલમપિ એતસ્માદેવ કારણાત્ સગરમસ્તિ। અત્રત્યં જલં પીત્વા પીત્વા મદીયા એષા સ્થિતિઃ સજ્જાતા। મદીયઃ પુત્રઃ ઇદમેવ જલં પીત્વા વિગતદૃષ્ટિઃ ગર્ભીરે કૂપે પતિતો મૃતશ્ચ। મદીયા ભાર્યા વિષમયસ્ય વાયોઃ પ્રભાવેન નિરુદ્ધશ્વાસા દિવંગતા। પ્રતિદિનં જલસ્યાસ્ય પાનેન ગતપ્રાણાન્ જીવાન્ પશ્યન્ ભુક્તભોગઃ અહમત્ર સ્થિત્વા પશુપક્ષિમાનવાન્ અસ્ય જલપાનાત્ વારયામિ।”

અર્જુનઃ વૃત્તાન્તમેતં શ્રુત્વા પુરાતનીયસ્ય મહાભારતાભિધસ્ય યુદ્ધસ્ય પરિણામં સ્મૃતિપથમાનયતિ। સ વિચારયતિ યત્ તદા બહૂનાં જનાનાં સંહારઃ સજ્જાતઃ, તેન ચ પરિવારેષુ આપદાનાં પરમ્પરા પ્રવર્તિતા। પરન્તુ જલવાયુભૂમ્યાકાશાદયો મહાભૂતાસ્તથૈવ શુદ્ધાઃ આસન્। તે જીવાનાં કૃતે યથાપૂર્વમ્ ઉપયોગિનઃ એવાસન્। સમ્પ્રતિ યદહં પશ્યામિ તત્ અધિકં શોચનીયમસ્તિ। કિમયમ્ અધુના પ્રવર્તિતઃ માવનસ્ય જયઃ, જયઃ અસ્તિ પરાજયો વા ? એવં સશોકઃ અર્જુનઃ અપીતજલઃ એવ ગૃહીતચિન્તશ્ચ પુનઃ સ્વર્ગં પ્રત્યાવર્તત।

ટિપ્પણ

નામ : (પુંલિંગ) **અર્જુનઃ** મહાભારતનો પ્રસિદ્ધ યોદ્ધા (આ કથાવસ્તુમાં તેને કાલ્પનિક પાત્ર તરીકે લેવામાં આવ્યો છે.) **ભૂલોકઃ** પૃથ્વીલોક **મહાશયઃ** મહાન છે આશય જેનો તે (સજ્જન વ્યક્તિને સંબોધવા માટે આ શબ્દ વપરાય છે.) **અધ્યાગતઃ** મહેમાન, અતિથિ **સરોવરઃ** મોટું તળાવ **જીવઃ** પ્રાણી, સજીવ **પરિણામઃ** પરિણામ, ફળ (સંસ્કૃતમાં આ શબ્દ પુંલિંગમાં છે.) **મહાભૂતાઃ** મહાભૂત, (અગ્નિ, વાયુ, જલ, પૃથ્વી અને આકાશ - એ પાંચને મહાભૂત કહેવાય છે.) **પરાજયઃ** હાર **સ્વર્ગઃ** જ્યાં સુખ જ સુખ હોય તેવું સ્થાન, દેવલોક.

(સ્ત્રીલિંગ) તૃષા તરસ **ભાર્યા** પત્ની **આપદા** આફત, મુશ્કેલી **પરંપરા** સતત ચાલતો પ્રવાહ

વિશેષણ : **સ્વર્ગસ્થિતઃ (અર્જુનઃ)** સ્વર્ગમાં રહેલો (અર્જુન) **જયઘોષકારકમ્ (જનસમૂહમ્)** જયનો અવાજ કરનારા (માણસોના સમૂહ)ને **વિરમિતે (વિશ્વયુદ્ધે)** રોકાઈ ગયેલું (વિશ્વયુદ્ધ) **લબ્ધવિજયાઃ (જનાઃ)** પ્રાપ્ત કર્યો છે વિજય જેમણે તેવા (માણસો) **તદાનીન્તનાન્ પ્રાપ્તવિજયાન્ (જનાન્)** તે સમયના પ્રાપ્ત કરેલા વિજયવાળા (માણસો)ને **એતમ્ અપરિચિતપૂર્વ સમુપસ્થિતમ્ (અર્જુનમ્)** આ પહેલાં પરિચિત નથી તેવા હાજર થયેલા (અર્જુન)ને **પરિચિતપૂર્વમ્ (સરોવરમ્)** અગાઉથી જે પરિચિત છે તેવા (સરોવર) તરફ **સગરમ્ ઇદમ્ (જલમ્)** ગર એટલે કે ઝેર સાથેનું ઝેરી આ (પ્રાણી) **પ્રકૃતિનિર્મિતાઃ (સરોવરાઃ)** પ્રકૃતિએ-કુદરતે બનાવેલાં (તળાવો) **ભગ્નદન્તઃ ધવલકેશઃ સદળ્લઃ એકઃ (જનઃ)** પડી ગયા છે દાંત જેના તેવો, ધોળા વાળવાળો, દંડ સાથેનો એક (માણસ) **અદૃષ્ટપૂર્વમ્ (જનમ્)** અગાઉ ન જોયો હોય તેવા (માણસ)ને **મહાભારતકાલિકાન્ સ્થૂળકાયાન્ બલિષ્ઠાન્ (જનાન્)** મહાભારતકાળના, સ્થૂળ-જાડાં શરીરવાળા, અત્યંત બળશાળી (માણસો)ને **વિગતેષુ કતિપયેષુ (માસેષુ)** વીતી ગયેલા કેટલાક (મહિનાઓ)માં **બહૂનામ્ (દેશાનામ્)** ઘણા (દેશો)નું **શસ્ત્રાસ્ત્રનિર્ગતૈઃ પ્રદૂષિતૈઃ (પદાર્થૈઃ)** શસ્ત્ર અને અસ્ત્રમાંથી નીકળેલા પ્રદૂષિત (પદાર્થો)થી-(પદાર્થો) વડે **મદીયા (સ્થિતિઃ)** મારી (સ્થિતિ-દશા) **મદીયઃ (પુત્રઃ)** મારો (પુત્ર) **ગર્ભીર (કૂપે)** ઊંડા (કૂવા)માં **ગતપ્રાણાન્ (જીવાન્)** ચાલ્યા ગયા છે પ્રાણ જેમના તેવાં (પ્રાણીઓ)ને.

અવ્યય : **સઃ** તરત જ **સર્વદૈવ** હંમેશાં જ **ઇત્યેવમ્** આ રીતે **પ્રતિદિનમ્** દરરોજ, રોજરોજ **કૃતે** માટે **યથાપૂર્વમ્** અગાઉની જેમ **સમ્પ્રતિ** અત્યારે.

સમાસઃ **સ્વર્ગસ્થિતઃ (સ્વર્ગ સ્થિતઃ - દ્વિતીયા તત્પુરુષ)**। **પ્રાપ્તભૂલોકઃ (પ્રાપ્તઃ ભૂલોકઃ યેન સઃ - બહુવ્રીહિ)**। **જયઘોષમ્ (જયસ્ય ઘોષઃ, તમ્ - ષષ્ટી તત્પુરુષ)**। **જયઘોષકારકમ્ (જયઘોષસ્ય કારકઃ, તમ્ - ષષ્ટી તત્પુરુષ)**। **જનસમૂહમ્ (જનાનાં સમૂહઃ, તમ્ - ષષ્ટી તત્પુરુષ)**। **વિશ્વયુદ્ધે (વિશ્વસ્ય યુદ્ધમ્, તસ્મિન્ - ષષ્ટી તત્પુરુષ)**। **લબ્ધવિજયાઃ (લબ્ધઃ વિજયઃ યેન સઃ, તે - બહુવ્રીહિ)**। **વિજયોત્સવમ્ (વિજયસ્ય ઉત્સવઃ, તમ્ - ષષ્ટી તત્પુરુષ)**। **મહાભારતવિજયમ્ (મહાભારતસ્ય વિજયઃ, તમ્ - ષષ્ટી તત્પુરુષ)**। **અપરિચિતપૂર્વમ્ (ન પરિચિતપૂર્વમ્ - નન્ તત્પુરુષ)**। **જાતહર્ષઃ (જાતઃ હર્ષઃ**

યસ્ય સઃ - બહુગ્રીહિ) । યાચિતાશ્વઃ (યાચિતઃ અશ્વઃ યેન સઃ - બહુગ્રીહિ) । જલપાનાય (જલસ્ય પાનમ્, તસ્મૈ - ષષ્ઠી તત્પુરુષ) । સગરમ્ (ગરેણ સહિતતમ્ - બહુગ્રીહિ) । અપેયમ્ (ન પેયમ્ - નજ્ તત્પુરુષ) । સાશ્ચર્યઃ (આશ્ચર્યેણ સહિતઃ - બહુગ્રીહિ) । અદૃષ્ટમ્ (ન દૃષ્ટઃ, તમ્ - નજ્ તત્પુરુષ) । પ્રકૃતિનિર્મિતાઃ (પ્રકૃત્યા નિર્મિતઃ, તે - તૃતીયા તત્પુરુષ) । પેયજલાઃ (પેયં જલં યસ્ય સઃ, તે - બહુગ્રીહિ) । ભગ્નદન્તઃ (ભગ્નાઃ દન્તાઃ યસ્ય સઃ - બહુગ્રીહિ) । ધવલકેશઃ (ધવલાઃ કેશાઃ યસ્ય સઃ - બહુગ્રીહિ) । સદણ્ડઃ (દણ્ડેન સહિતઃ - બહુગ્રીહિ) । અદૃષ્ટપૂર્વમ્ (ન દૃષ્ટપૂર્વઃ, તમ્ - નજ્ તત્પુરુષ) । આશ્ચર્યચકિતઃ (આશ્ચર્યેણ ચકિતઃ - તૃતીયા તત્પુરુષ) । સ્થૂલકાયાન્ (સ્થૂલઃ કાયઃ યસ્ય સઃ, તાન્ - બહુગ્રીહિ) । વિવિધરૂપેણ (વિવિધં રૂપં યસ્ય સઃ, તેન - બહુગ્રીહિ) । શસ્ત્રાસ્ત્રનિર્ગતૈઃ (શસ્ત્રં ચ અસ્ત્રં ચ શસ્ત્રાસ્ત્રે, - ઇતરેતર દ્વન્દ્વ) શસ્ત્રાસ્ત્રેભ્યઃ નિર્ગતમ્, તૈઃ - પઞ્ચમી તત્પુરુષ) । વિગતદૃષ્ટિઃ (વિગતા દૃષ્ટિઃ યસ્ય સઃ - બહુગ્રીહિ) । નિરુદ્ધશ્વાસા (નિરુદ્ધઃ શ્વાસઃ યસ્યાઃ સા - બહુગ્રીહિ) । ગતપ્રાણાન્ (ગતાઃ પ્રાણાઃ યેષાં તે, તાન્ - બહુગ્રીહિ) । ભુક્તભોગઃ (ભુક્તઃ ભોગઃ યેન સઃ - બહુગ્રીહિ) । પશુપક્ષિમાનવાન્ (પશવઃ ચ પક્ષિણઃ ચ માનવાઃ ચ, તાન્ - ઇતરેતર દ્વન્દ્વ) । મહાભારતાભિધસ્ય (મહાભારતમ્ અભિધા યસ્ય સઃ, તસ્ય - બહુગ્રીહિ) । સ્મૃતિપથમ્ (સ્મૃતેઃ પન્થાઃ, તમ્ - ષષ્ઠી તત્પુરુષ) । જલવાયુભૂમ્યાકાશાદયઃ (જલં ચ વાયુઃ ચ ભૂમિઃ ચ આકાશઃ ચ -જલવાયુભૂમ્યાકાશાઃ, ઇતરેતર દ્વન્દ્વ), જલવાયુભૂમ્યાકાશાઃ આદિઃ યેષામ્ તે -જલવાયુભૂમ્યાકાશાદયઃ - બહુગ્રીહિ) । મહાભૂતાઃ (મહાન્ ચાસૌ ભૂતઃ, તે - કર્મધારય) । અપીતજલઃ (પીતં જલં યેન સઃ -પીતજલઃ, બહુગ્રીહિ, ન પીતજલઃ - નજ્ તત્પુરુષ) । સશોકઃ (શોકેન સહિતઃ - બહુગ્રીહિ) । ગૃહીતચિન્તઃ (ગૃહીતા ચિન્તા યેન સઃ, - બહુગ્રીહિ) ।

કૃદંત : (ક.ભૂ.કૃ.) અનુભૂતમ્ અનુભવ કર્યો. સમુપસ્થિતમ્ ઉપસ્થિત થયેલાને, હાજર રહેલાને (ક.ભૂ.કૃ.) શ્રુતવાન્ સાંભળ્યું. અનુભૂતવાન્ અનુભવ કર્યો. પૃષ્ટવાન્ પૂછ્યું. ગતવાન્ ગયો. આગતવાન્ આવ્યો. યાચિતઃ માંગ્યો. સજ્જાતઃ થયો. બન્યો. જાતા થઈ. બની. પતિતઃ પડ્યો. પતન પામ્યો. મૃતઃ મરી ગયો. ગુજરી ગયો. પ્રવર્તિતા પ્રવર્તી હતી. પ્રવર્તી. શોચનીયમ્ (વિ.કૃ) વિચારવા લાયક, ચિંતા કે શોક કરવા લાયક (હે.કૃ.) પાતુમ્ પીવા માટે (સં.ભૂ.કૃ.) શ્રુત્વા સાંભળીને

વિશેષ

1. શબ્દાર્થ : પૃથ્વીં દ્રષ્ટુકામઃ પૃથ્વીને જોવાની ઇચ્છાવાળો મહાન્તં જયઘોષં શ્રુતવાન્ મોટા-ભારે જયનાદને સાંભળ્યો. તેન અનુભૂતમ્ તેણે અનુભવ કર્યો. સમીપં ગચ્છતિ પાસે જાય છે. સદ્યઃ વિરમિતે વિશ્વયુદ્ધે હાલમાં જ બંધ થયેલું રોકાયેલું છે વિશ્વયુદ્ધ ત્યારે વિજયોત્સવમ્ અનુભાવયન્તઃ આસન્ વિજયનો ઉત્સવ ઊજવી રહ્યા હતા. તદાનીન્તનાન્ તે સમયના વિજયોત્સવે યોજિતવન્તઃ વિજયના ઉત્સવમાં જોતરી દીધો. જાતહર્ષઃ ઉત્પન્ન થયો છે હર્ષ જેને તેવો તૈઃ સહ સંલગ્નોઽભવત્ તેઓની સાથે સંલગ્ન થઈ ગયો-જોડાઈ ગયો. કઞ્ચિત્કાલાનન્તરમ્ થોડા વખત પછી તૃષામનુભૂતવાન્ તરસનો અનુભવ કર્યો. તરસ લાગી. અભ્યાગતેન તેન આવેલા તે મહેમાને અશ્વ એકો યાચિતઃ એક ઘોડો માંગ્યો. યાચિતાશ્વોઽસૌ માગેલા ઘોડાવાળા તેણે જલપાનાય પાણી પીવા માટે ઉદ્યતો ભવતિ ઉદ્યત થાય છે. તૈયાર થાય છે. અપેયમસ્તિ પીવાય નહિ તેવું છે. પીવા જેવું નથી. તમદૃષ્ટં પુરુષં તે ન દેખેલા-જોયેલા પુરુષને પેયજલાઃ એવ ભવન્તીતિ પીવા લાયક પાણીવાળાં જ હોય છે એમ સ્વરેણ યુવકઃ અવાજ ઉપરથી યુવક કાયેન વૃદ્ધઃ શરીર ઉપરથી ઘરડો કશ્ચિત્ કોઈક સમીપમાગતવાન્ પાસે આવ્યો. આશ્ચર્યચકિતઃ સજ્જાતઃ આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયો. કષ્ટમપિ અનુભૂતવાન્ દુઃખનો પણ અનુભવ કર્યો. સાશ્ચર્યં પૃષ્ટવાન્ આશ્ચર્ય સાથે પૂછ્યું. કસ્માત્ શા કારણે રૂંદ્વશી અવસ્થા જાતા આવી દશા થઈ છે. પ્રત્યવદત્ તે બોલ્યો. તેણે જવાબ વાળ્યો. બહુવિધમ્ અનેક પ્રકારનું કિં તે કથયામિ તને શું કહું ? સર્વં વસ્તુજાતમ્ બધી જ વસ્તુઓ અત્રત્યં જલમ્ અહીંના પાણીને પીત્વા પીત્વા પી પીને વિગતદૃષ્ટિઃ ચાલી ગઈ છે દૃષ્ટિ જેની તેવો વિષમયસ્ય વાયોઃ ઝેરથી ભરેલા વાયુના પ્રભાવેન પ્રભાવથી નિરુદ્ધશ્વાસા રોકાઈ ગયો છે શ્વાસ

જેનો તેવી દિવંગતા ગુજરી ગઈ. પશ્યન્ જોતો, દેખતો પશુપક્ષિમાનવાન્ પશુઓ, પક્ષીઓ અને માનવોને અસ્ય જલપાનાત્ આ (સરોવર)નું જલપાન કરવાથી વારયામિ રોકું છું. સ્મૃતિપથમાનયતિ સ્મૃતિમાં લઈ આવે છે. યાદ કરે છે. સંહાર: મરણ, વિનાશ આપદાનાં પરમ્પરા પ્રવર્તિતા આપત્તિઓની પરંપરા પ્રવર્તી હતી. પરન્તુ જલવાયુભૂમ્યાકાશાદયો મહાભૂતા: પણ પાણી, પવન, પૃથ્વી અને આકાશ વગેરે મહાભૂતો તથૈવ તેવાં જ જીવાનાં કૃતે જીવોને માટે, પ્રાણીઓને કાજે શોચનીયમસ્તિ ચિંતા કરવા યોગ્ય છે. પ્રવર્તિત: પ્રવર્તેલો જય: અસ્તિ પરાજયો વા વિજય છે કે પછી પરાજય - હાર છે ? સ્વર્ગ પ્રત્યાવર્તત સ્વર્ગમાં પાછો ચાલ્યો ગયો.

2. સંધિ : શ્રુતપૂર્વોઽયમ્ (શ્રુતપૂર્વ: અયમ્) । ધ્વનિરિતિ (ધ્વનિ: ઇતિ) । અર્જુનોઽપિ (અર્જુન: અપિ) । સંલગ્નોઽભવત્ (સંલગ્ન: અભવત્) । અશ્વ એકો યાચિત: (અશ્વ: એક: યાચિત:) । યાચિતાશ્વોઽસૌ (યાચિતાશ્વ: અસૌ) । ઉદ્યતો ભવતિ (ઉદ્યત: ભવતિ) । પતિતો મૃતશ્ચ (પતિત: મૃત: ચ) । સ્મૃતિપથમાનયતિ (સ્મૃતિપથમ્ આનયતિ) । સ વિચારયતિ (સ: વિચારયતિ) । મહાભૂતાસ્તથૈવ (મહાભૂતા: તથા એવ) । એવાસન્ (એવ આસન્) । પરાજયો વા (પરાજય: વા) । ગૃહીતચિન્તશ્ચ (ગૃહીતચિન્ત: ચ) ।

સ્વાધ્યાય

1. અધોલિખિતેભ્ય: વિકલ્પેભ્ય: સમુચિતમ્ ઉત્તરં ચિનુત ।

- (1) અર્જુન: કિં દ્રષ્ટુકામ: ભૂલોકમ્ આગચ્છત્ ? ☐
- (ક) યુદ્ધમ્ (ખ) વિજયોત્સવમ્ (ગ) પૃથિવીમ્ (ઘ) જનસ્થિતિમ્
- (2) તૃષાતુર: અર્જુન: કુત્ર ગતવાન્ ? ☐
- (ક) નગરમ્ (ખ) નદીમ્ (ગ) સાગરમ્ (ઘ) સરોવરમ્
- (3) પ્રકૃતિનિર્મિતા: સરોવરા: કીદૃશા: ભવન્તિ ? ☐
- (ક) અપેયજલા: (ખ) અગાધજલા: (ગ) ઉષ્ણજલા: (ઘ) પેયજલા:
- (4) યુવક: કીદૃશ: આસીત્ ? ☐
- (ક) ભગ્નહસ્ત: (ખ) ભગ્નદન્ત: (ગ) ભગ્નદણ્ડ: (ઘ) ભગ્નપાદ:
- (5) મહાભારતકાલિકા: જના: કીદૃશા: આસન્ ? ☐
- (ક) સ્થૂલકાયા: (ખ) હતબલા: (ગ) કૃશકાયા: (ઘ) સ્થૂલોદરા:
- (6) ભટસ્ય પુત્ર: કીદૃશે કૂપે પતિત: ? ☐
- (ક) નિર્જલે (ખ) ગમ્ભીરે (ગ) ક્ષીણજલે (ઘ) વિશાલે
- (7) કીદૃશ: અર્જુન: પુન: સ્વર્ગં પ્રસ્થિત: ? ☐
- (ક) ગૃહીતચિન્ત: (ખ) ગૃહીતજલ: (ગ) ક્રોધાવિષ્ટ: (ઘ) પરાજિત:

2. એકવાક્યેન સંસ્કૃતભાષાયામ્ ઉત્તરત ।

- (1) અર્જુનઃ કસ્ય સમીપં ગચ્છતિ ?
- (2) સરોવરસ્ય જલં કીદૃશમ્ આસીત્ ?
- (3) અપરિચિતઃ સ્વરેણ કીદૃશઃ આસીત્ ?
- (4) સર્વં વસ્તુજાતં કેન પ્રદૂષિતં વિષમયં ચ સંજાતમ્ ?
- (5) કઃ વિગતદૃષ્ટિઃ જાતઃ ?

3. હ્યસ્તનભૂતકાલે ધાતુરૂપાણિ પરિવર્તયત ।

- (1) સ્મરતિ .....
- (2) પશ્યામિ .....
- (3) વદતિ .....

4. સમાસપ્રકારં લિખત ।

- (1) લબ્ધવિજયાઃ .....
- (2) તૃષાતુરઃ .....
- (3) ધવલકેશઃ .....
- (4) પ્રકૃતિનિર્મિતાઃ .....
- (5) સશોકઃ .....

5. નિમ્નશબ્દરૂપાણાં વિભક્તિં વચનં ચ લિખત ।

- (1) નગરાત્ .....
- (2) બલિષ્ઠાન્ .....
- (3) સ્થિતિમ્ .....
- (4) માસેષુ .....
- (5) બહૂનામ્ .....

6. માતૃભાષાયામ્ ઉત્તરત ।

- (1) અર્જુન સરોવરનું પાણી પીવા ગયો ત્યારે તેને અજાણ્યા પુરુષે શું કહ્યું ?
- (2) અજાણ્યા પુરુષને જોઈને અર્જુનને કેમ આશ્ચર્ય થયું ?
- (3) યુદ્ધમાં વપરાયેલાં અસ્ત્ર-શસ્ત્રોથી શું-શું પ્રદૂષિત થઈ ગયું હતું ?
- (4) અજાણ્યા પુરુષના પુત્રની શી દશા થઈ હતી ?
- (5) આધુનિક યુદ્ધ અને મહાભારતકાલીન યુદ્ધ વચ્ચે કયો તફાવત છે ?

પ્રવૃત્તિ

- યુદ્ધના કારણે આવી પડતી આપત્તિઓની સચિત્ર સૂચિ બનાવો.
- યુદ્ધની ભયાનકતાને દર્શાવતાં ચિત્રોનો સંગ્રહ કરો.